

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การคาดการณ์จำนวนประชากรของประเทศ ช่วงปี พ.ศ.2558 – 2573 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ภาพรวมของประเทศไทยอยู่ในสถานการณ์ “สังคมสูงวัย” (aged society) และในอีก 10 ปีข้างหน้า จะเริ่มสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society) (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2557 : 3) จะเห็นว่าในปีปัจจุบันการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุของประเทศได้ถูกจัดอันดับเป็นที่ 2 รองจากสิงคโปร์โดยในปี 2573 ผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 17.8 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนประมาณ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุที่กำลังจะมาถึงซึ่งองค์กรเอกชน ประชาชน และสถาบันสังคมต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงศักดิ์ศรี และคุณค่าของผู้สูงอายุ จึงได้ร่วมกันกำหนดปณิญาผู้สูงอายุไทยให้เป็นพันธกรณี เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะการให้ผู้สูงอายุ ได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อให้สามารถปรับบทบาทของตนเหมาะสมกับวัย รวมทั้งได้มีบทบาท และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และกับบุคคลทุกวัย นอกจากนี้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553 มาตรา 11 ได้บัญญัติไว้ว่า ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนในด้านต่างๆหลายประการ อาทิ การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข การศึกษา การศาสนาและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง รวมทั้งการจ่ายเงินเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม เหล่านี้เป็นต้น(กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์,2553 : 7) จึงกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุของประเทศไทยได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วแต่ประเทศยังประสบปัญหาในการจัดการและการหามาตรการเชิงนโยบายที่จะเข้าไปช่วยส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถของผู้สูงอายุให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์และความต้องการของเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป ดังนั้นการใช้เครื่องมือด้านการศึกษาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการต่อยอดทั้งในเชิงความรู้และเพิ่มมูลค่าของผู้สูงอายุในฐานะทุนทางเศรษฐกิจและสังคมยังมีความจำเป็นและเป็นหัวใจสำคัญของการเพิ่มศักยภาพประชากรและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งนานาประเทศต่างยอมรับและให้การสนับสนุนนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาผลการวิจัย เรื่อง โครงการวิจัยภูมิปัญญาเชิงอัตลักษณ์ของผู้สูงวัย กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบน โดยสำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2561:บทคัดย่อ) ได้มีข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเชิงอัตลักษณ์ว่า ควรรณรงค์สนับสนุนการเรียนรู้ในชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ระหว่างรูปแบบพหุวัฒนธรรม โดยความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษา เพื่อให้คนในชุมชนทวนิยม รักและหวงแหนภูมิปัญญา เชิงอัตลักษณ์ และสามารถถ่ายทอดเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งผลให้คนรุ่นหลัง ผู้สูงอายุก่อเกิดชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในภาคเหนือตอนบนเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะได้รับการตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในฐานะพลเมืองไทยที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย ซึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรกลุ่มดังกล่าวจึงได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานในมิติต่างๆ อาทิ ด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ รวมทั้งด้านการมีรายได้เสริม ปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นสังคมยุคดิจิทัลที่ผสมผสานวัฒนธรรมสมัยใหม่จึงส่งผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากรผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์และราษฎรบนพื้นที่สูงซึ่งต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นราษฎรบนพื้นที่สูง ได้มีการกระจายตัวจำแนกได้ 10 กลุ่มหลัก ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง(แม้ว) ลีซอ(ลีซู) ลาหู่(มุเซอ) อาข่า(อิก้อ) เมี่ยน(เย้า) ขมุ มลาบรี ถิ่น และลัวะ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมดประมาณ 1,116,669 คน โดยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือม้ง ส่วนที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ กลุ่มมลาบรี

ผู้สูงวัยส่วนใหญ่ยังขาดการรับรู้การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการผู้สูงวัยและสวัสดิการของตนในด้านต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อให้ผู้สูงวัยได้เข้าถึงสิทธิและสวัสดิการทางสังคม จึงควรที่จะมีการศึกษาถึงปัจจัยพื้นฐานเพื่อให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมให้แก่ผู้สูงวัยโดยเท่าเทียมกัน เป็นเรื่องที่รัฐได้เล็งเห็นความสำคัญแก่ผู้สูงวัยอย่างเหมาะสมแต่ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันผู้สูงวัยยังขาดการรับรู้และการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการที่กฎหมายบัญญัติไว้และเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดทำกฎหมายคุ้มครองและผู้สูงวัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยพื้นฐานในการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการสังคมของผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการสังคมของผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือตอนบน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ดำเนินการศึกษาในชมรมผู้สูงวัยที่บริหารจัดการในระดับดีของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์โดยเลือกศึกษาแบบเจาะจงในชมรมผู้สูงวัย จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) บ้านใหม่ลีซอ ตำบลปึงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 2) บ้านห้วยจะค่าน ตำบลปึงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 3) บ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ 4) บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอเถลี จังหวัดลาพูน 5) บ้านละอูบ ตำบลห้วยหอม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. ขอบข่ายด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ สมาชิกของชมรมผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ที่บริหารจัดการในระดับดีของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์โดยเลือกศึกษาแบบเจาะจงในชมรมผู้สูงวัย จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) ชมรมผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ลีซอ (ลีซู) บ้านใหม่ลีซอ ตำบลปึงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 2) กลุ่มชาติพันธุ์มุเซอ(ลาหู่) บ้านห้วยจะค่าน ตำบลปึงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 3) กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ 4) กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอเถลี จังหวัดลาพูน 5) กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ บ้านละอูบ ตำบลห้วยหอม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงวัยที่เป็นสมาชิกผู้สูงวัย 5 ชมรม ๆ ละ 30 คน รวมทั้งสิ้น 150 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการสังคมของผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือตอนบน ดำเนินการศึกษาวิจัย 4 ด้าน ดังนี้ 1) การประกันสังคม (Social Insurance) 2) การช่วยเหลือสาธารณะ (Public Assistance) 3) การบริการสังคม (Social Service) 4) การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน

4. ขอบเขตด้านเวลา การวิจัยนี้ดำเนินการในปีงบประมาณ 2563

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ด้านวิชาการ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยไปพัฒนาการดำเนินงานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

ของสังคมผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ ให้สามารถอยู่ในสังคมศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีความสุขและเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ

2. ด้านนโยบาย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยไปวางแผนพัฒนานโยบายการสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุให้กับสังคมผู้สูงวัยในความรับผิดชอบ

3. ด้านสังคมและชุมชน ชมรมผู้สูงอายุและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยไปพัฒนาการดำเนินงานตามบริบทของแต่ละพื้นที่

4. ด้านการเผยแพร่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สามารถนำข้อค้นพบจากงานวิจัยไปเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการทั้งระดับชาติและนานาชาติ เพื่อให้ผู้ที่สนใจนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ตามความเหมาะสม

นิยามศัพท์เฉพาะ

การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการสังคมของผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ ในภาคเหนือตอนบน หมายถึง การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการใน 4 ด้าน ดังนี้ 1) การประกันสังคม (Social Insurance) 2) การช่วยเหลือสาธารณะ (Public Assistance) 3) การบริการสังคม (Social Service) 4) การช่วยเหลือแก่กลุ่มของภาคประชาชน (Help and support of the public sector)

ชมรมผู้สูงวัยต้นแบบ หมายถึง ชมรมผู้สูงอายุที่บริหารจัดการในระดับดีของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในที่นี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเลือกศึกษาแบบเจาะจงจากชมรมผู้สูงวัย จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย 1) ชมรมผู้สูงวัยกลุ่มชาติพันธุ์ลีซอ (ลีซู) บ้านใหม่ลีซอ ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 2) กลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ(ลาหู่) บ้านห้วยจะค่าน ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 3) กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 4) กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 5) กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ บ้านละอูบ ตำบลห้วยหอม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน